

Mestna občina Celje
Komisija Mladi za Celje

Zaščita zasebnosti na spletu
učencev OŠ Hudinja

RAZISKOVALNA NALOGA

AVTORJI:

Ana Dujaković

Deja Podergajs

MENTORICA:

Maja Kmecl

Celje, marec 2019

Osnovna šola Hudinja

Zaščita zasebnosti na spletu
učencev OŠ Hudinja

RAZISKOVALNA NALOGA

Avtorji:

Ana Dujaković, 9. razred

Deja Podergajs, 9. razred

Mentorica:

Maja KMECL

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2019

KAZALO VSEBINE

POVZETEK.....	5
UVOD.....	6
RAZISKOVALNI PROBLEM	6
HIPOTEZE	7
IZBOR IN PREDSTAVITEV RAZISKOVALNIH METOD	7
ZASEBNOST IN VARNOST NA INTERNETU	8
O PIŠKOTKIH (ang. cookies).....	9
ZAVAROVANJE ZASEBNOSTI NA SPLETU	9
VARNA GESLA – ZAŠČITA ZASEBNOSTI	10
ZAKLEPANJE/ODKLEPANJE TELEFONA.....	11
KRAJA GESLA! KAJ PA ZDAJ?	11
SAFE.SI	12
KRŠITVE VARNOSTI IN ZASEBNOSTI NA SPLETU	13
PREDSTAVITEV REZULTATOV	14
REZULTATI ANKETENGA VPRAŠALNIKA.....	15
ANKETNI VPRAŠALNIK.....	15
KVALITATIVNI REZULTATI DELA	24
SKLEP	26
VIRI	26

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Odstotek sodelujočih v anketnem vprašalniku glede na razred.....	14
Graf 2: Vrste gesel med učenci.....	17
Graf 3: Uporaba različnih gesel učencev za različna spletna mesta	17
Graf 4: Pogostost menjave gesel učencev	18
Graf 5: Zasebnost spletnih gesel učencev	18
Graf 6: Poznavanje zasebnosti spletnih aktivnosti učencev	19
Graf 7: Poznavanje varnega načina zaklepanja in odklepanja telefona med učenci	19
Graf 8: Poznavanje pomena piškotkov (ang. cookies) med učenci	20
Graf 9: Poznavanje zasebnosti objave slik na spletu učencev	20
Graf 10: Branje pogojev uporabe spletnih in mobilnih storitev učencev	21
Graf 11: Načini zaklepanja/odklepanja telefona učencev	21
Graf 12: Ukrepanje učencev v primeru kraje/zlorabe gesla	22
Graf 13: Poznavanje učencev spletne strani o varni rabi interneta	23

POVZETEK

Mobilni telefoni in računalniki so del našega vsakdana in brez njih si težko predstavljamo življenje. Prinaša nam mnogo ugodnosti in zadovoljstva, hkrati pa se lahko to hitro sprebrne v neugodje, še posebno, če nismo seznanjeni z varno rabo spleta oziroma z varnim dostopanjem do aplikacij.

Ker opažamo naraščanje vdorov v zasebnost v spletnih socialnih omrežjih, smo se odločili, da preverimo, ali učenci poznajo, kaj pomeni dobro in varno geslo, ali učenci vedo, kakšen je pomen zaščite zasebnosti na spletu, ali so učenci seznanjeni z ukrepanjem v primeru kraje gesla in ali učenci poznajo spletno stran z informacijami o varni rabi interneta in mobilnih naprav.

Ugotovili smo, da večina učencev ne pozna pomena dobrega in varnega gesla, saj dobro in varno geslo pomeni dolgo in zapleteno geslo, ki ga je potrebno tudi menjavati. Večina učencev se drži tega, da so gesla skrivna in jih z drugimi ne delijo. Za učence je najbolj varen način zaklepanja/odklepanja telefona PIN številka, učenci poznajo pomen piškotkov (ang. cookies) in vedo, da slike ostanejo na spletu, tudi če smo jih izbrisali. Čeprav malo manj poskrbijo za branje pogojev uporabe spletnih in mobilnih storitev, se zavedajo pomena zaščite zasebnosti na spletu. V primeru kraje gesla znajo odreagirati, vendar bi jim dodatno informiranje o korakih posredovanja v primeru kraje koristilo. Ker kljub informiranosti s strani šole zelo malo učencev pozna spletno stran safe.si, bo naš cilj poskrbeti za večjo prepoznavnost in uporabnost te spletne strani.

UVOD

Gotovo si vsak izmed nas težko predstavlja svet brez spleta, računalnikov in mobilnih telefonov. V poplavi vseh informacij in aplikacij je težko ostati brezbrizen in neinformiran. Mladi in stari, vsi, s telefonom v roki, kot da ni druge poti kot virtualni svet. Svet ali bolje splet se vrti, mi pa smo del tega in vse bolj se nam dozdeva, da splet obvladuje nas in ne mi njega. Ker mladi že skoraj ne znamo komunicirati brez mobilnega telefona v roki, se nam zdi potrebno, da smo vedno bolj seznanjeni z varno rabo interneta, zato so institucije, ki se ukvarjajo prav s tem, vedno dobrodošle s svojimi informacijami.

RAZISKOVALNI PROBLEM

Mobilni telefoni in računalniki so del našega vsakdana in brez njih si težko predstavljamo življenje. Prinaša nam mnogo ugodnosti in zadovoljstva, hkrati pa se lahko to hitro spreobrne v neugodje, še posebno, če nismo seznanjeni z varno rabo spleta oziroma z varnim dostopanjem do aplikacij. Ker opažamo naraščanje vdorov v zasebnost v spletnih socialnih omrežjih, smo se odločili, da preverimo, kako so mladi seznanjeni z varno uporabo gesel in informacijami, povezanimi z zaščito zasebnosti.

Raziskovali bomo:

- Ali učenci poznajo, kaj pomeni dobro in varno geslo?
- Ali učenci vedo, kakšen je pomen zaščite zasebnosti na spletu?
- Ali so učenci seznanjeni z ukrepanjem v primeru kraje gesla?
- Ali učenci poznajo spletno stran z informacijami o varni rabi interneta in mobilnih naprav?

HIPOTEZE

- Večina učencev pozna pomen dobrega in varnega gesla.
- Večina učencev ve, kakšen je pomen zaščite zasebnosti na spletu.
- 2/3 učencev zna ukrepati v primeru kraje gesla.
- Večina učencev pozna spletno stran z informacijami o varni rabi interneta in mobilnih naprav.

IZBOR IN PREDSTAVITEV RAZISKOVALNIH METOD

Literature s področja varne uporabe interneta in zaščite zasebnosti na spletu je kar nekaj, vendar so to bolj knjižice informativne narave, namenjene učencem in staršem. Raziskovalne naloge smo se lotili tudi s pomočjo informacij, ki smo jih našli na spletu. Informacije o varni uporabi interneta so zelo natančno razdelane na spletni strani safe.si, obstajajo pa tudi druge spletne strani, kamor se lahko obrnemo po podatek ali pomoč o varni uporabi interneta, na primer arnes.si. Tudi na spletni strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport smo našli povezave do zgoraj omenjenih spletni strani, saj spodbujajo k varnemu učnemu okolju. Preko elektronske pošte smo stopili v stik s safe.si, ki so nam s svojimi odgovori pomagali pri naši raziskavi.

Med osnovnošolci 3. triade OŠ Hudinja smo izvedli anketo, v katero je bilo vključenih 120 učencev. To so bili učenci, ki so bili v času šolanja vsaj trikrat seznanjeni z varno uporabo spleta in njenimi nevarnostmi. Enkrat letno se na omenjeno temo izvede razredna ura, v prejšnjem šolskem letu pa so učenci poslušali tudi predavatelja s safe.si, ki jim je dal koristne napotke v zvezi z varno rabo interneta in mobilnih naprav. Meseca oktobra 2018 smo na šoli izvedli predavanje za starše, ki ga je prav tako izvedlo safe.si, Center za varnejši internet.

Uporabili smo kvantitativno tehniko raziskovanja (anketni vprašalnik, statistična obdelava podatkov) in kvalitativno tehniko raziskovanja (intervju).

ZASEBNOST IN VARNOST NA INTERNETU

Internet je žična ali brezžična komunikacija ali povezava, s katero prejemamo ali posredujemo informacije, ki se lahko uporabljajo za eno ali več dejavnosti. Je javen in dostopen vsem. Uporabljamo za elektronsko pošto, iskanje informacij, učni pripomoček, izmenjavo datotek, bloganje, klepet, igranje iger, nakupovanje, družbena omrežja in še bi lahko naštevali.

Internet prinaša ogromno dobrih stvari, prinaša pa tudi slabe stvari. Na nezaželene zlonamerne programe ali opremo nas opozori operacijski sistem z okenčkom, tako da lahko preprečimo, da se ta naloži na naš računalnik in ga okuži. Varnostnih opozoril požarnega zidu in antivirusnega programa ne ignoriramo, ampak jih v večini primerov upoštevamo ter zavrnemo dostop do sumljivih spletnih strani.

Zaradi zgoraj omenjenih nevarnosti je dobro, da računalnik primerno zaščitimo in s tem ustvarimo pogoje za varno uporabo interneta (Polijski sindikat Slovenije, 2012).

Potrebno je razumeti razlike med varstvom in zaščito podatkov na internetu. **Varstvo podatkov** se nanaša na varovanje pomembnih podatkov, **zaščita podatkov** pa se nanaša na pravice posameznika in zaščito njegovih osebnih podatkov. Če podatke primerno varujemo, so posledično tudi zaščiteni, hkrati pa so zaščiteni tudi pravice posameznika.

Zaščita podatkov nam omogoča, da sami skrbimo za varovanje svojega zasebnega prostora, saj tudi na internetu veljajo zakoni in pravila, ki jih je potrebno spoštovati. Zaradi naraščanja uporabe računalnikov je o vsakem od nas v računalniškem sistemu shranjenih veliko osebnih podatkov. Izčrpen vir za informacije lahko postane naša elektronska pošta, elektronski rokovnik ali celo objava slik na družbenih omrežjih. Tako lahko s pomočjo različnih načinov dostopamo in zbiramo podatke, ki nam lahko veliko povedo o posameznikovi osebnosti in njegovih navadah.

Internet je anonimen prostor, vendar ob deskanju na spletu za sabo puščamo sledi, pri čemer gre za datoteke z dnevnikom, ki zabeleži vsak priklic posamezne spletne strani. Pri **piškotkih (ang. cookies)** je stvar ravno obratna, saj se ti namestijo avtomatično, in s tem sporočajo, da smo obiskali določeno spletno stran (Kovačič, Žavbi, Dolenc in drugi, 2008).

O PIŠKOTKIH (ang. cookies)

Piškotki so informacije, ki se ob obisku posamezne spletne strani shranijo v naš računalnik ali telefon in so lahko ponovno uporabljene. Piškotki tako prepoznavajo računalnik, in ne uporabnika, in so krivi za to, da nas določena spletna stran avtomatično prepozna.

Piškotke razlikujemo glede na iztek roka uporabnosti in glede na dostopnost obiskanega ali tudi zunanjega strežnika. Če se piškotki po končanem obisku spletne strani izbrišejo, so neškodljivi, kar pomeni, da nas spletna stran ob naslednjem obisku ne bo prepoznala.

Ko govorimo v piškotkih lahko govorimo tudi o njihovi uporabnosti, saj so nepogrešljivi pri brskanju po spletu in postanejo nevarni, ko se jih tako ali drugače zlorabi. Spletne trgovine uporabljajo piškotke, da lahko uporabnik napolni košarico, vendar je njihovi interes, da obiskovalca ob ponovnem obisku prepoznajo. To velja, če se piškotki po nakupu niso zbrisali, marveč so ostali shranjeni na računalniku.

Če so ostali piškotki shranjeni na računalnik z zunanjega strežnika, lahko podjetja dobijo informacijo o profilu uporabnika, kar pa je že dvomljivo.

Kaj lahko storimo? Brskalniki nudijo različne možnosti nastavitve piškotkov. Ne dovolite, da se shranjujejo piškotki z zunanjih strežnikov. Računalnik nastavite tako, da po vsakem obisku interneta zbrise vse piškotke. Ko govorimo o mobilnih telefonih, lahko vse piškotke zbrise ročno (Kovačič, Žavbi, Dolenc in drugi, 2008).

ZAVAROVANJE ZASEBNOSTI NA SPLETU

Nobena aktivnost na spletu ne omogoča popolne zasebnosti. Pri brskanju po spletu puščamo elektronske sledi in z različnimi aktivnostmi razkrivamo veliko o sebi. Mladi se premalo zavedajo, da lahko do osebnih informacij, ki so jih objavili na spletu, dostopajo vsi, vključno s starši, učitelji in nenazadnje ljudje s slabimi nameni.

S pomočjo mobilnega telefona lahko posnamemo slike in videoposnetke, ki jih lahko posredujemo drugim ali naložimo na spletno stran. Slike, ki smo jih enkrat objavili, ostanejo na spletu, kjer jih lahko vidi kdorkoli, še leta po tem, ko so bile objavljene.

Pomembno je, da razumemo, kateri podatki so osebni, npr. polno ime, telefonska številka, domači hišni naslov, ime šole, in da teh podatkov ne spletu ne objavljamo javno. Enako je z elektronskim naslovom,

saj pošiljatelji nezaželene pošte preverjajo spletne strani in iz njih izbrskajo vse, kar je videti kot veljaven elektronski naslov. Pri vseh spletnih aktivnostih **uporabljamo varna gesla**, ki naj ostanejo skrivna. Vse kar želimo objaviti na spletu in želimo, da jih vidi le ozek krog ljudi, je potrebno zaščititi z geslom, saj le tako preprečimo dostop nezaželenim osebam (Šterk, 2016).

VARNA GESLA – ZAŠČITA ZASEBNOSTI

Z geslom zaklenemo in preprečimo dostop do svojih naprav in lastnine na internetu: profili na družabnih omrežjih, uporabniški računi na spletnih straneh in v video igrah, dostop do aplikacij, dostop do mobilnega telefona ali računalnika.

Varno geslo je zapleteno, dovolj dolgo in skrivno, skratka takšno, da ga ni mogoče takoj uganiti. **Dobro in varno geslo** je tisto, ki je dolgo vsaj 10 znakov ali še več in je sestavljeno iz malih in velikih črk in posebnih znakov. Videti je, kot da je sestavljeno naključno, a si ga je vseeno lahko zapomniti.

Geslo si poskušamo zapomniti, če pa si ga res ne moremo, ga nikoli ne zapišemo kot geslo, ampak ga šifriramo.

Gesla so za različne spletne strani različna in po vsakem obisku računa se je potrebno z mesta odjaviti, še posebej če uporabljaš javni računalnik.

Najslabša gesla so gesla, ki vsebujejo zaporedje števil, črk ali celo imena, priimke, datume ali letnice rojstev družinskih članov. Enostavna gesla je na tak način lahko ugotoviti že s tem, ko gledamo na tipkovnico ali zaslon telefona, ko nekdo tipka geslo.

Večkrat se zgodi, da na spletnih straneh ali aplikacijah veljajo za vnos gesel določene omejitve, kot na primer omejitve dolžine ali velikih črk in posebnih znakov. Tako geslo je avtomatsko manj varno, a če želimo aplikacijo uporabljati, geslo prilagodimo zahtevam.

Gesla z drugimi ne delimo, niti s prijateljem ali z družinskimi člani, saj lahko te osebe prosto dostopajo do računov in objavljajo neprimerne zapise ali posnetke (Varna gesla (b. d.). Pridobljeno 4. 12. 2018, <https://safe.si/nasveti/moja-identiteta-in-zasebnost/varna-gesla>).

ZAKLEPANJE/ODKLEPANJE TELEFONA

O **geslu** govorimo tudi ob **odklepanju telefona**, ki je lahko vzorec, številka PIN, geslo ali prstni odtis.

Vzorec je preprost za uporabo, zato ljudje ne uporabljajo dolgih in zapletenih, ampak kratke in preproste, takšne, ki najhitreje odklenejo telefon. **Dober vzorec za odklepanje telefona** je uporaba dolžine 8 ali 9 točk, ki daje mnogo število kombinacij. Ker so strokovnjaki ugotovili, da ljudje največkrat začnejo risati vzorec v zgornjem levem kotu, bo vzorec bolj zapleten, če ga začneš risati drugje. Večina ljudi izbira vzorec s štirimi točkami in uporablja preverjene kombinacije, ki si jih je lahko zapomniti, kot na primer prva črka osebnega imena.

Ker je vzorec mogoče razkriti s pogledom na zaslon proti svetlobi, moramo redno čistiti zaslon telefona, saj za prstom ostane sled, ki lahko razkrije vzorec.

Varnejši način zaklepanja in odklepanja telefona je PIN številka, ki lahko vsebuje zaporedje števil, dolgo od 4 do 16 znakov. Ta naj bo daljša od štirih znakov in naj **ne vsebuje** letnice rojstva ali drugih števil, ki so povezane s teboj. Uporabimo takšno, kjer se vsaj ena številka enkrat ponovi (Vzorec za zaklepanje zaslona (b. d.) Pridobljeno 4. 12. 2018, iz <https://safe.si/nasveti/moja-identiteta-in-zasebnost/varna-gesla>).

KRAJA GESLA! KAJ PA ZDAJ?

Lahko se zgodi, da nam geslo ukradejo ali zlorabijo. Pogosto je to naša napaka, ker imamo enostavna gesla ali pa se nismo odjavili na javnem računalniku.

Če sumimo, da je prišlo do kraje gesla, ga **takoj zamenjamo**. O tem obvestimo spletno mesto ali družabno omrežje, kjer se je vdor zgodil. Prav tako o tem obvestimo prijatelje, da ne bodo odpirali sporočil, ki prihajajo iz ukradenega naslova (Kraja gesla (b. d.) Pridobljeno 4. 12. 2018, iz <https://safe.si/nasveti/moja-identiteta-in-zasebnost/varna-gesla>).

SAFE.SI

Safe.si je nacionalna točka osveščanja otrok in najstnikov o varni rabi interneta in mobilnih naprav, ki deluje od leta 2005. Aktivnosti točke niso namenjene samo otrokom in najstnikom, ampak tudi staršem in strokovnim delavcem, na primer učiteljem.

Glavni namen osveščanja je, kako se zaščititi pred tveganji ter kako varno in odgovorno uporabljati splet in druge nove tehnologije. Visoka stopnja osveščenosti se lahko doseže le s sprotnim zagotavljanjem preverjenih informacij in nasvetov.

V poslanstvo Safe.si so zajete naslednje aktivnosti:

- vzdrževanje osrednje spletne strani kot baze znanja in pomoči za otroke, najstnike, starš, socialne delavce in učitelje;
- izobraževanje šolskih strokovnih delavcev za poučevanje in prenos vsebin varne rabe interneta;
- priprava in distribucija izobraževalnih gradiv (zloženki, brošure, didaktičnih iger ipd. za vse ciljne skupine);
- izvedba delavnic za otroke in mladostnike, predavanj za starše, natečajev za šole;
- organizacija in udeležba na predstavitev, konferencah, okroglih mizah, seminarjih, dogodkih;
- zagotavljanje medijske prisotnosti, priprava člankov in prispevkov za različne medije;
- organizacija in izvedba dogodkov in aktivnosti ob svetovnem dnevu varne rabe interneta (vsako leto drugi torek v februarju) (Safe.si (b. d.). Pridobljeno 22. 11. 2018, iz <https://safe.si/center-za-varnejši-internet/o-centru/safesi>).

KRŠITVE VARNOSTI IN ZASEBNOSTI NA SPLETU

Z razvojem pametnih telefonov in interneta se pogosto ne zavedamo, da nam je bila kršena pravica do varstva zasebnosti. Enotna evropska zakonodaja zagotavlja enoten pristop k zagotavljanju te pravice za vse posameznike v Evropski uniji. V primeru, da so bili vaši osebni podatki zlorabljeni oz. kršena vaša zasebnost, lahko to prijavite policiji ali informacijskemu pooblaščenцу (Varstvo osebnih podatkov (b. d.)). Pridobljeno 12. 12. 2018, iz <https://www.ip-rs.si/varstvo-osebnih-podatkov/pravice-posameznika/>).

V skladu s Kazenskih zakonikom RS so kazniva naslednja dejanja:

154. člen Zloraba osebnih podatkov

- (1) Kdor v nasprotju z zakonom uporabi osebne podatke, ki se smejo voditi samo na podlagi zakona ali na podlagi osebne privolitve posameznika, na katerega se osebni podatki nanašajo, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.
- (2) Enako se kaznuje, kdor vdre v računalniško vodeno zbirko podatkov z namenom, da bi sebi ali komu drugemu pridobil kakšen osebni podatek.
- (3) Če stori dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena uradna oseba z zlorabo uradnega položaja ali uradnih pravic, se kaznuje z zaporom do dveh let.

225. člen Neupravičen vstop v informacijski sistem

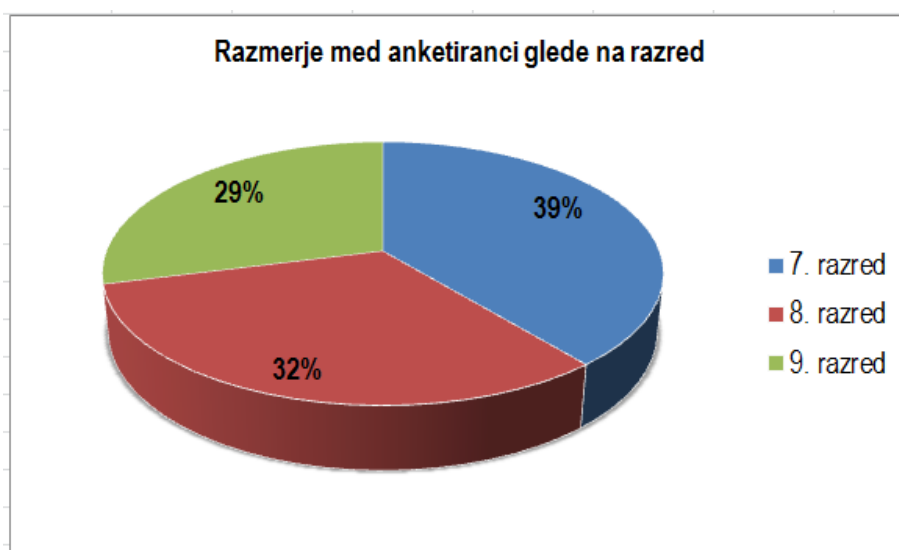
- (1) Kdor neupravičeno vstopi v informacijski sistem ali kdor neupravičeno prestreže podatek ob nejavnem prenosu v ali iz informacijskega sistema, se kaznuje z denarno kaznijo.
- (2) Kdor podatke v informacijskem sistemu neupravičeno uporabi, spremeni, preslika, prenaša, uniči ali v informacijski sistem neupravičeno vnese kakšen podatek, ovira prenos podatkov ali delovanje informacijskega sistema, se kaznuje za zaporom do dveh let.
- (3) Poskus dejanja iz prejšnjega odstavka je kazniv.
- (4) Če je z dejanjem iz drugega odstavka tega člena povzročena velika škoda, se storilec kaznuje z zaporom od treh mesecev do petih let (Kazenski zakonik (b. d.). Pridobljeno 12. 12. 2018, iz <https://zakonodaja.com/zakon/kz>).

V Sloveniji imamo center za posredovanje pri internetnih incidentih, ki koordinira obveščanje in reševanje varnostnih problemov. Imenuje se **SI-CERT (Slovenian Computer Emergency Response Team)** in ima nalogo sprejemanja in posredovanja obvestil o zlorabah in vdorih v računalniške sisteme.

Izvaja pa tudi nacionalni program ozaveščanja Varni na internetu in sodeluje v projektu SAFE-SI. SI-CERT deluje v okviru javnega zavoda Arnes (Akademska in raziskovalna mreža Slovenije).

PREDSTAVITEV REZULTATOV

Rezultati anketnega vprašalnika so bili pridobljeni na naključno izbranem vzorcu. Prikazani so v tabeli in grafih.

Graf 1: Odstotek sodelujočih v anketnem vprašalniku glede na razred

Iz Grafa 1 je razvidno, da je anketo izpolnilo 39 % učencev 7. razredov, 32 % učencev 8. razredov in 29 % učencev 9. razredov.

REZULTATI ANKETENGA VPRAŠALNIKA

ANKETNI VPRAŠALNIK

Pozdravljeni.

Za potrebe raziskovalne naloge o varni uporabi interneta - gesel vas prosimo, da izpolnite anketo.

Anketa je anonimna.

Ana in Deja iz 9. b

Razred: 7. 8. 9.

1. Z geslom zaklenemo ali onemogočimo dostop do svojih naprav in uporabniških računov, zato je moje geslo
 - a) kratko in enostavno, sestavljeno samo iz črk ali števil;
 - b) dolgo in enostavno, sestavljeno iz črk in števil;
 - c) dolgo in zapleteno, sestavljeno iz črk, števil in znakov.

2. Ali uporabljaš za različna spletna mesta tudi različna gesla?
 - a) DA, imam tri ali več gesel.
 - b) NE, gesla se ponavljajo.

3. Kako pogosto poskrbiš za menjavo gesla?
 - a) Pogosto.
 - b) Redko.
 - c) Nikoli.

4. Kdo poleg tebe še pozna tvoja gesla?
 - a) Starši (vsaj eden).
 - b) Najboljši prijatelj.
 - c) Nihče, poznam jih samo jaz.

5. Če se z izjavo strinjaš, obkroži DA, če se ne strinjaš, obkroži NE.

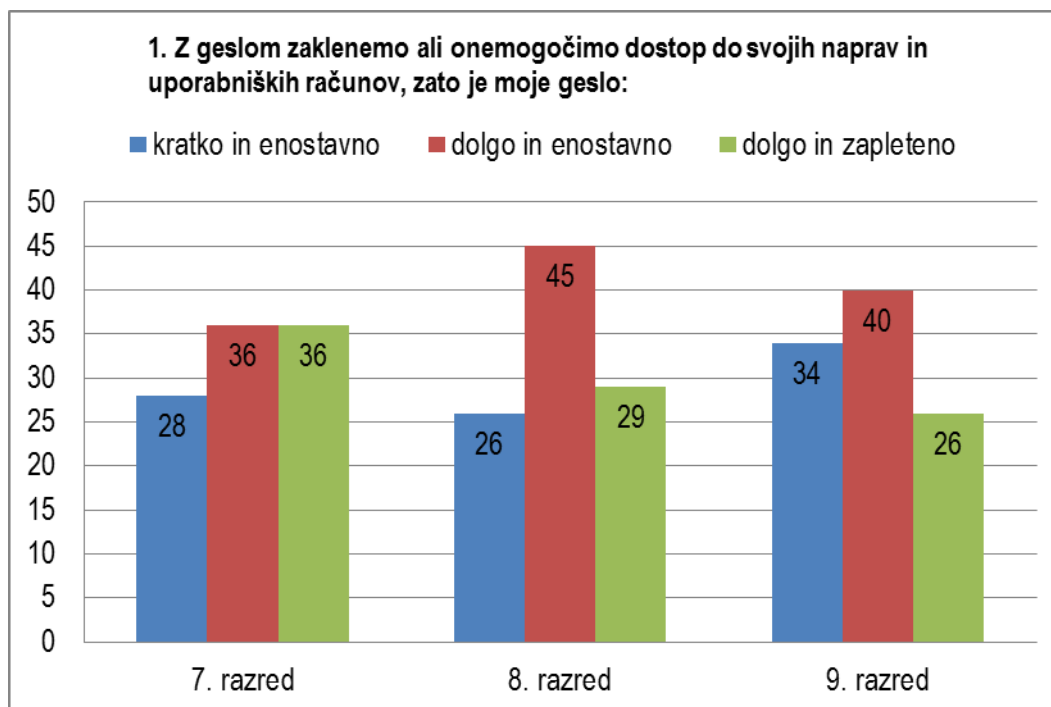
a) Geslo omogoča, da je spletna aktivnost zasebna.	DA	NE
b) Varnejša možnost za zaklepanje in odklepanje telefona je PIN številka.	DA	NE
c) Piškotki (ang. cookies) prepoznajo računalnik, ki je bil uporabljan pri dostopu na spletno stran.	DA	NE
d) Slike, ki smo jih objavili, ostanejo na spletu, tudi če jih zberemo.	DA	NE
e) Sam vedno preberem pogoje uporabe spletnih in mobilnih storitev, ki jih uporabljam.	DA	NE

6. Kaj uporabljaš za zaklepanje/odklepanje mobilnega telefona?

- a) Vzorec.
- b) PIN številko.
- c) Drugo.

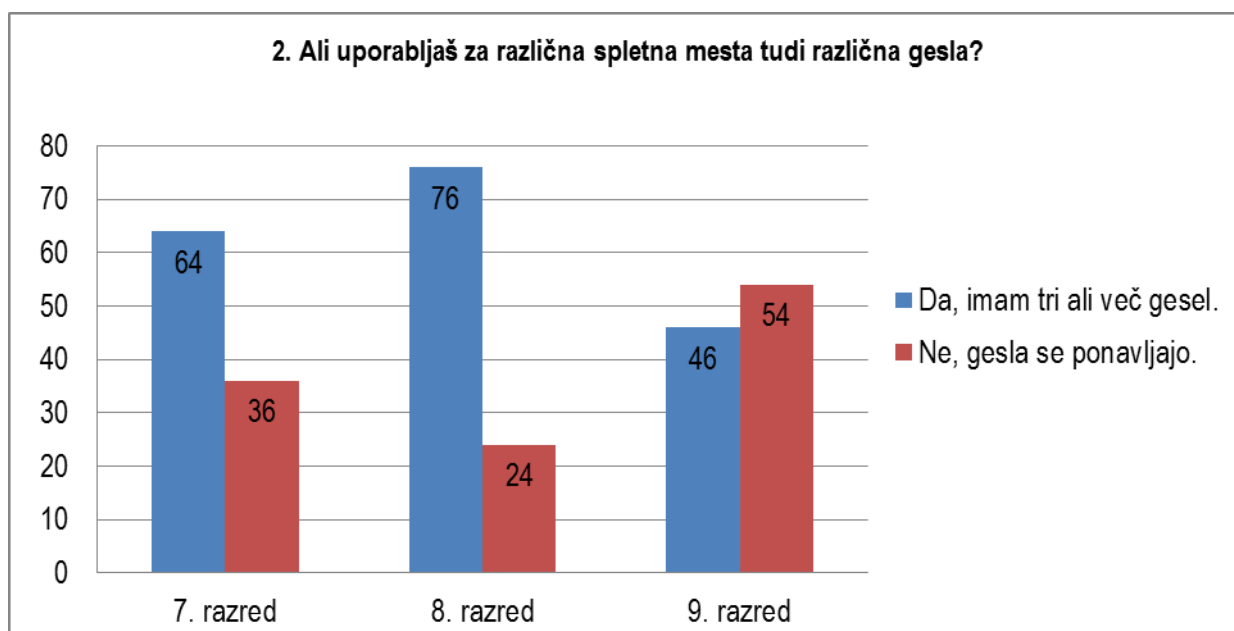
7. Kako bi ukrepal, če bi ti nekdo ukradel/zlorabil tvoje geslo? Zapiši.

8. Poznaš kakšno spletno stran, kjer lahko najdeš informacije o varni rabi interneta in mobilnih naprav. Poimenuj jo.

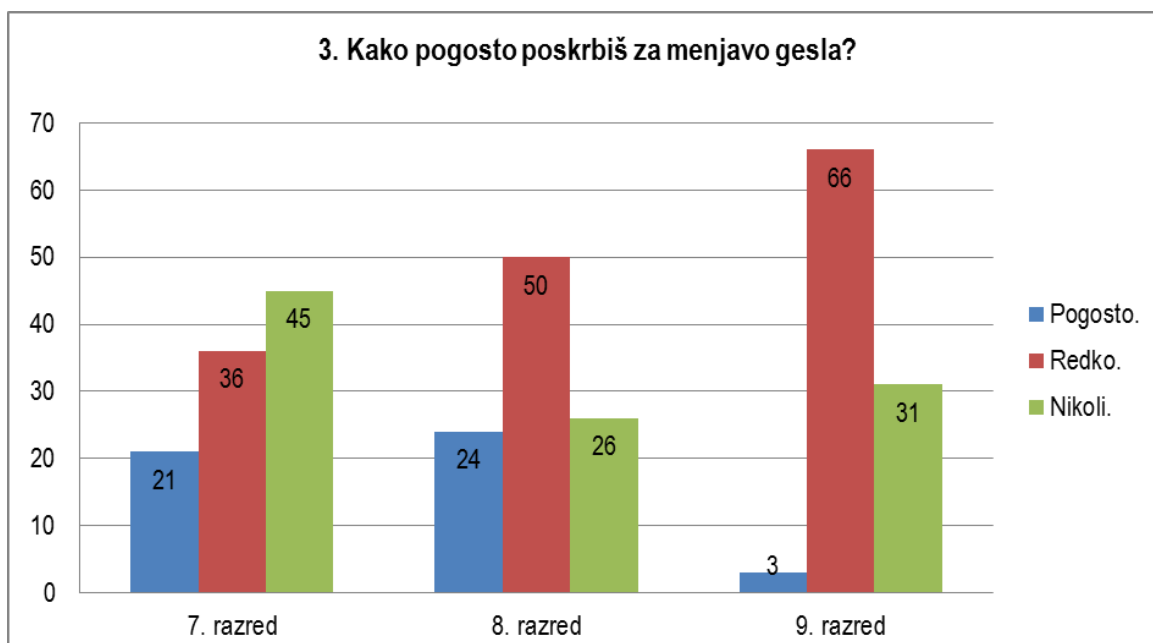
Graf 2: Vrste gesel med učenci

Med učenci 3. triade prevladujejo dolga in enostavna gesla. Najbolj pa »pravila« glede izbire gesel upoštevajo učenci 7. razredov.

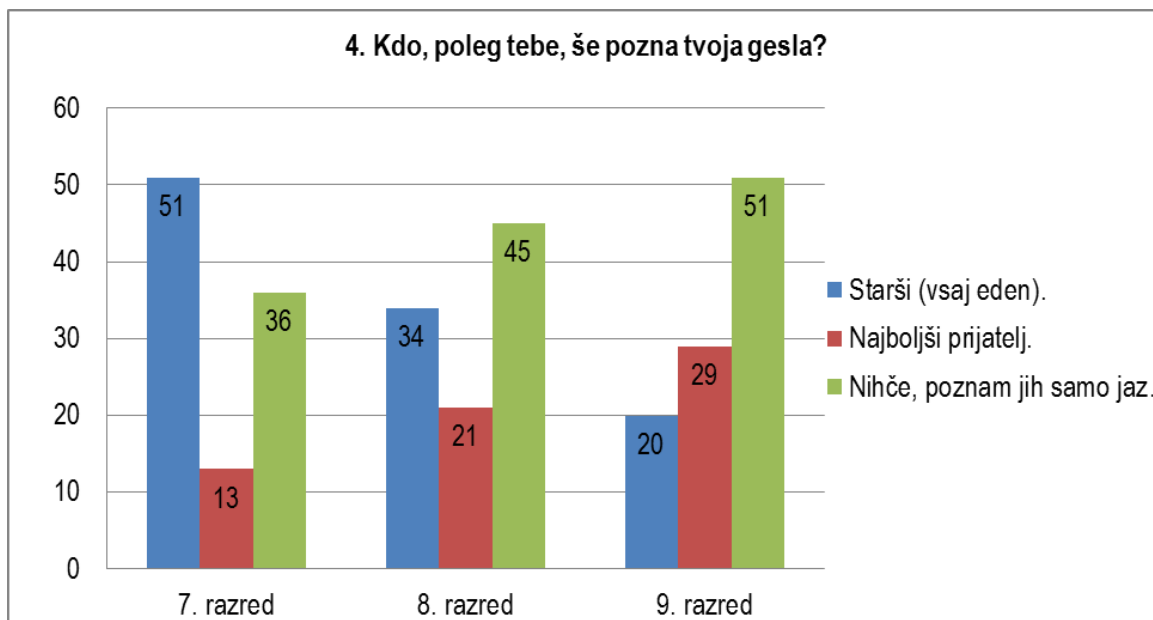
Graf 3: Uporaba različnih gesel učencev za različna spletna mesta

Različna gesla za različna spletna mesta so najbolj v uporabi med učenci 8. razredov, vendar tudi učenci 7. razredov ne zaostajajo. Učenci 9. razredov se bolj držijo enakih gesel.

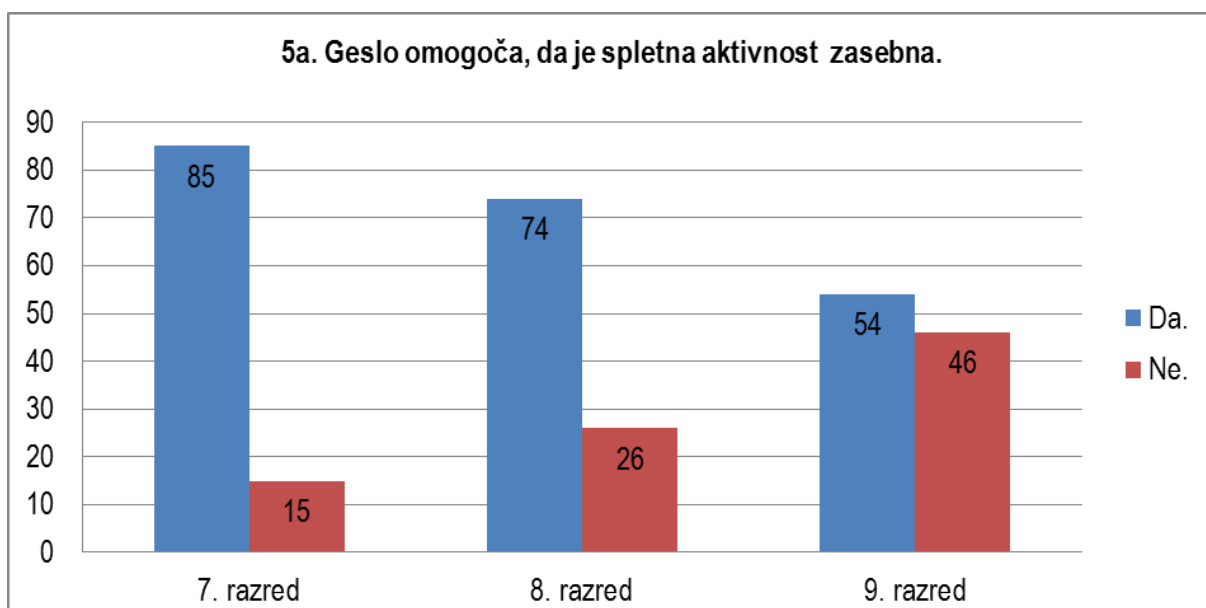
Graf 4: Pogostost menjave gesel učencev

Iz Grafa 4 je razvidno, da učenci redko zamenjajo gesla. Tretjina vseh vprašanih učencev gesla še ni zamenjala, kar pomeni, da se ne zavedajo pomembnosti varovanja identitete. Najbolj izstopa najstarejša skupina vprašanih, saj samo 3 % učencev pogosto menja gesla.

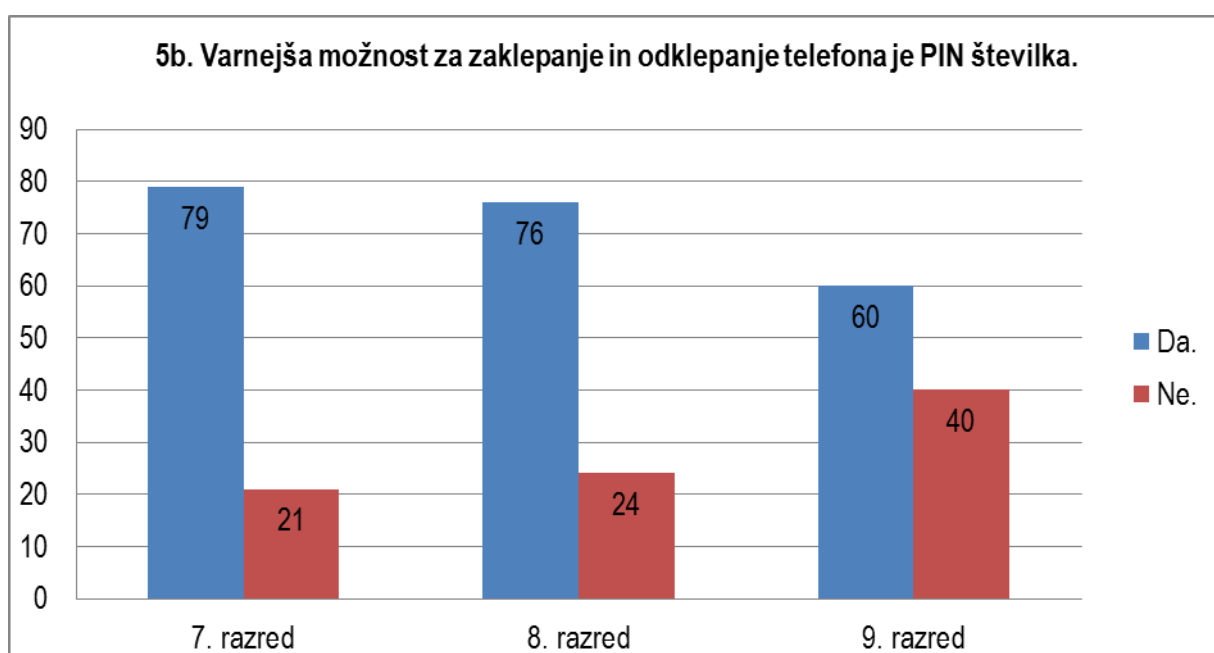
Graf 5: Zasebnost spletnih gesel učencev

Učenci višjih razredov se bolj nagibajo k temu, da zaupajo samo sebi kot pa drugim, kar je razvidno iz rezultatov. Polovica učencev 8. in 9. razredov ne zaupa gesla nikomur, redki so tisti, katerih geslo poznajo tudi starši. Obratna situacija pa je pri sedmošolcih, saj polovica staršev otrok pozna njihova gesla, kar kaže na spremljavo staršev pri uporabi spleta.

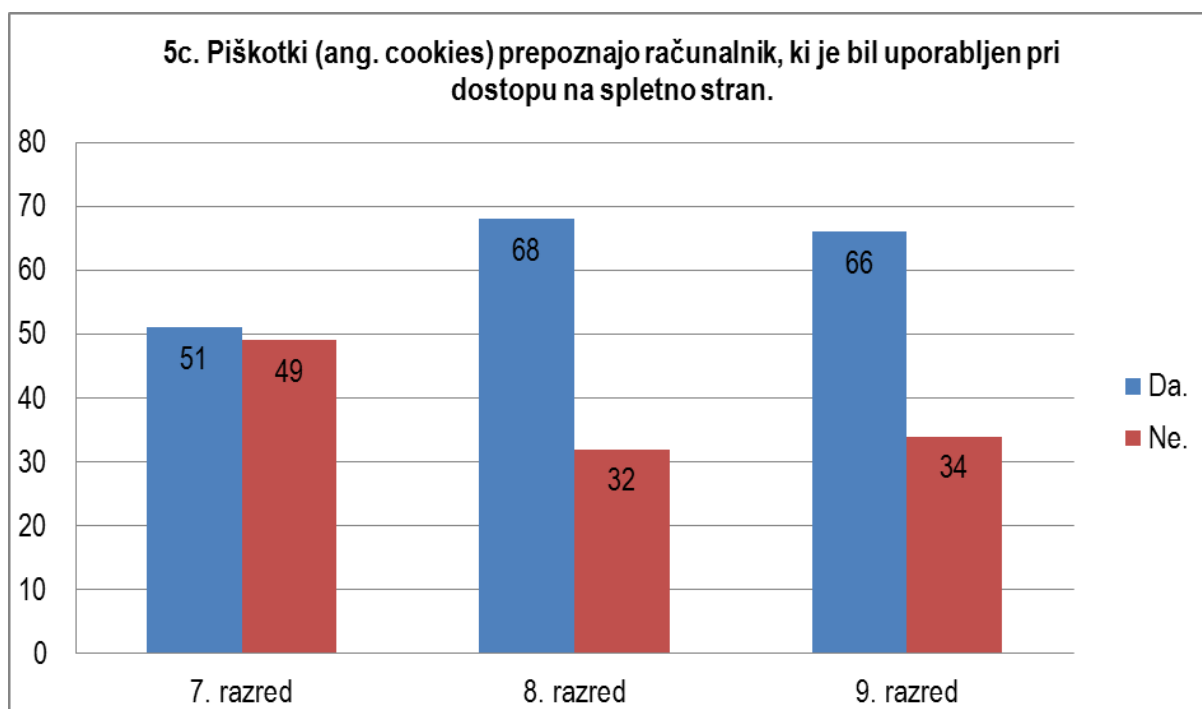
Graf 6: Poznavanje zasebnosti spletnih aktivnosti učencev

Iz Grafa 6 je razvidno, da večina učencev pozna namen in pomen gesel za njihove spletne aktivnosti. Najbolj so se v poznavanju izjave izkazali učenci 7. in 8. razredov, 9. razredi pa so v poznavanju rahlo razočarali.

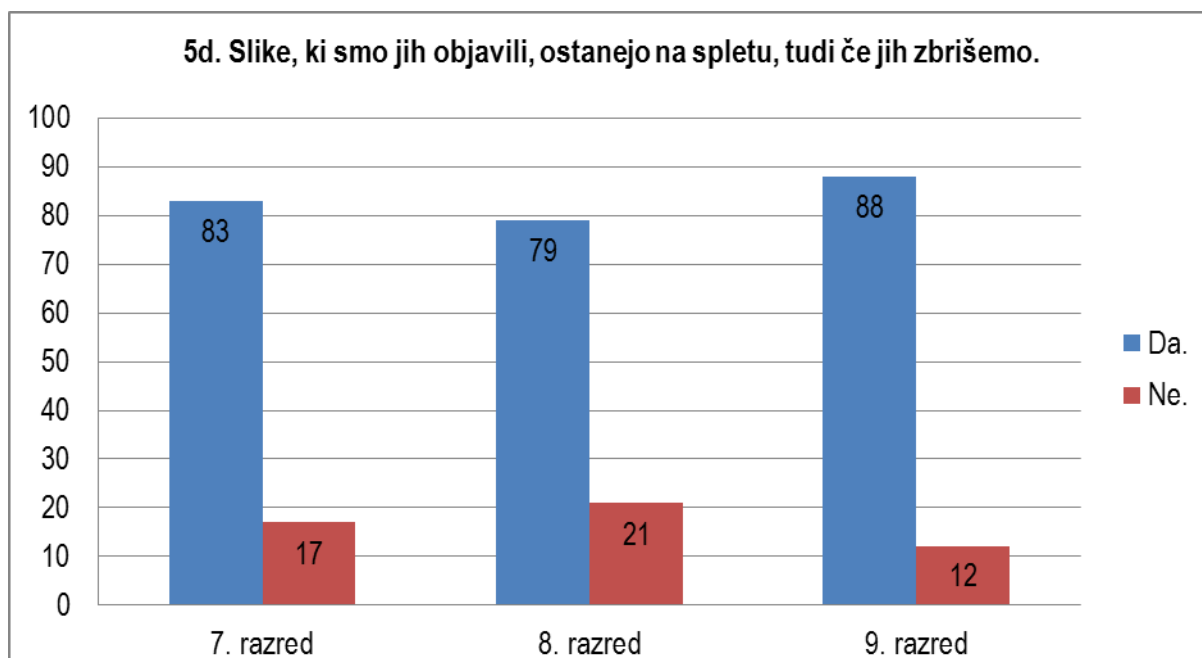
Graf 7: Poznavanje varnega načina zaklepanja in odklepanja telefona med učenci

PIN številka je res najbolj varen način zaklepanja in odklepanja telefona in to zavedanje so pokazali učenci 3. triade. Ponovno so v poznavanju zaščite identitete prevladovali učenci 7. in 8. razredov, več kot polovica pa tudi učenci 9. razredov.

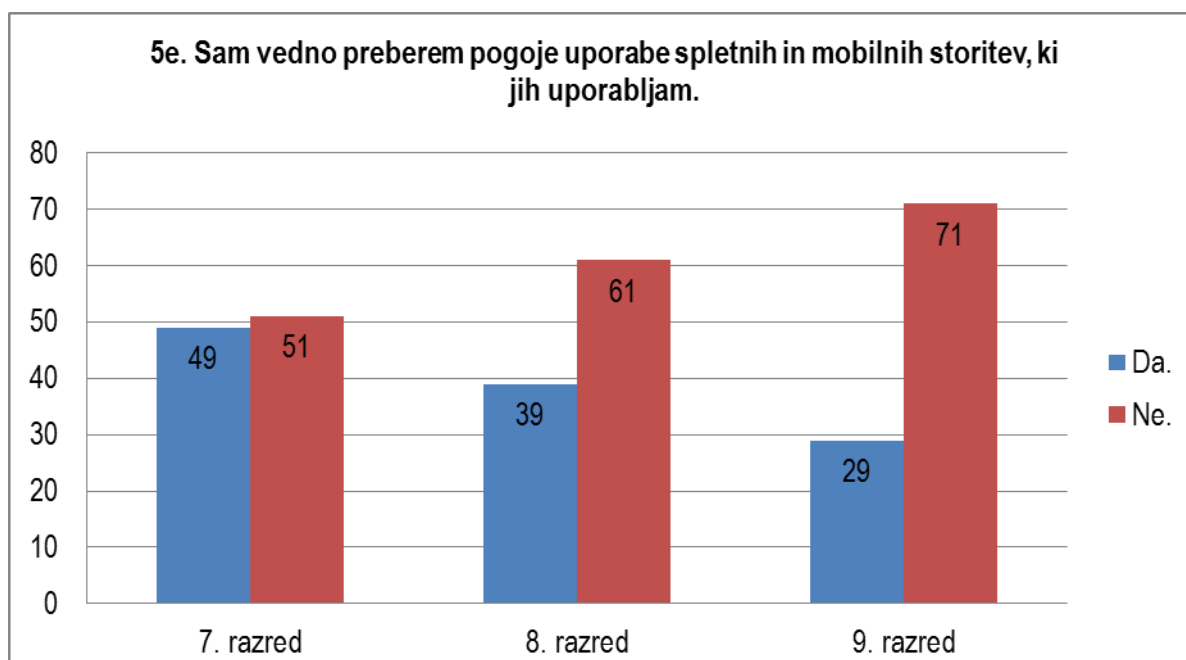
Graf 8: Poznavanje pomena piškotkov (ang. cookies) med učenci

S tem, da piškotki prepoznajo računalnik, so bolj seznanjeni učenci 8. in 9. razredov kot učenci 7. razredov. K temu botruje tudi poznavanje računalniških vsebin, ki jih učenci pridobijo tekom šolanja.

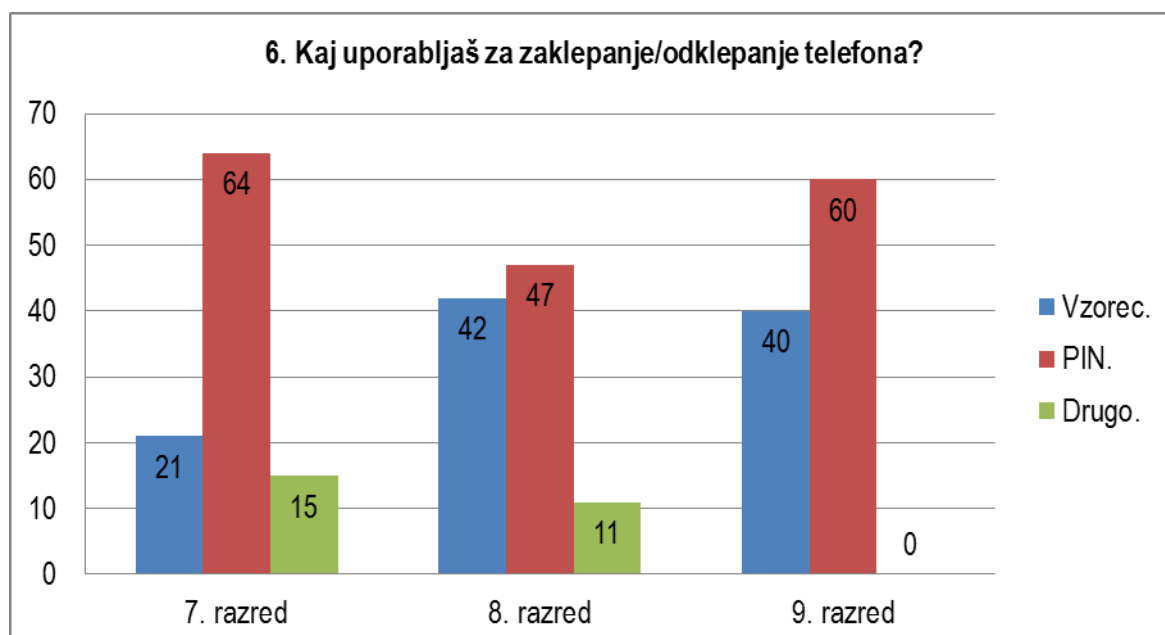
Graf 9: Poznavanje zasebnosti objave slik na spletu učencev

Skoraj vsi učenci 3. triade vedo, da slike ostanejo na spletu za vedno, peščica je takih, ki tega še ne ve, kar je lahko že predstavlja skrb za varnost njihove identitete.

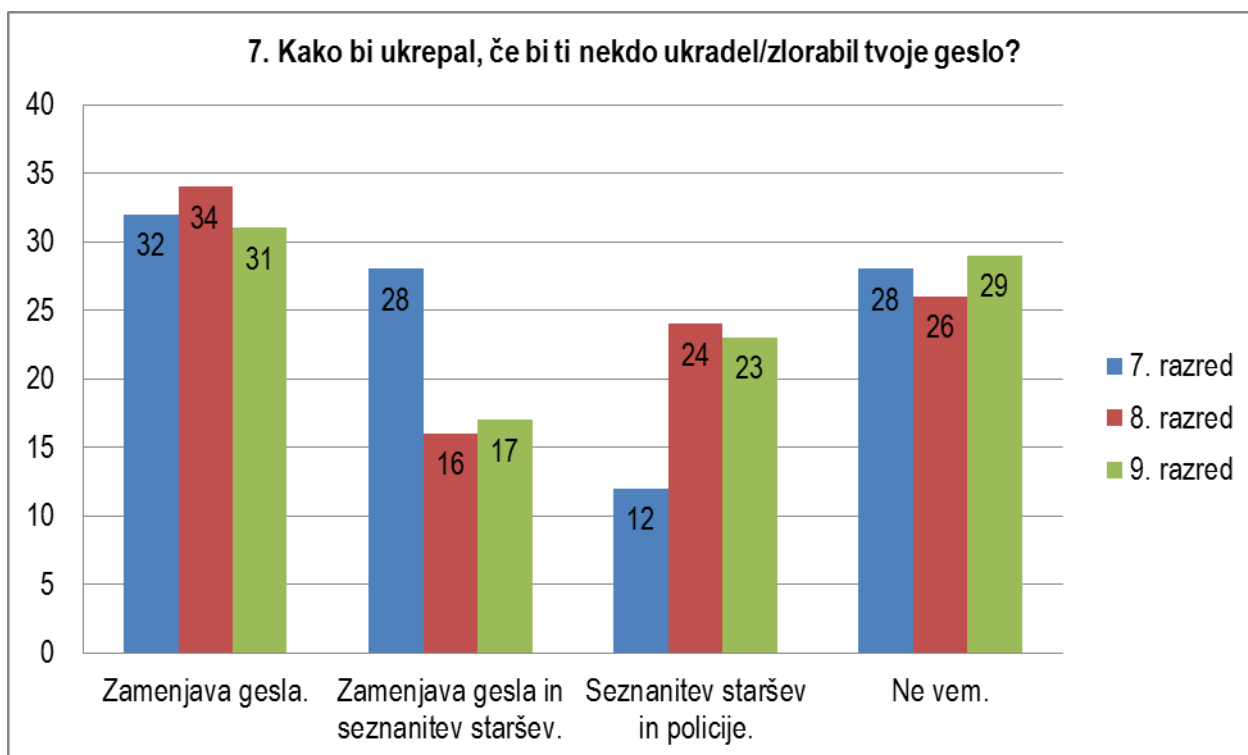
Graf 10: Branje pogojev uporabe spletnih in mobilnih storitev učencev

Graf 10 prikazuje visoko odstopanje devetošolcev in tudi osmošolcev v nebranju pogojev uporabe spletnih in mobilnih storitev. Sedmošolci pa so se v 49 % opredelili, da jih berejo, in 51 %, da jih ne.

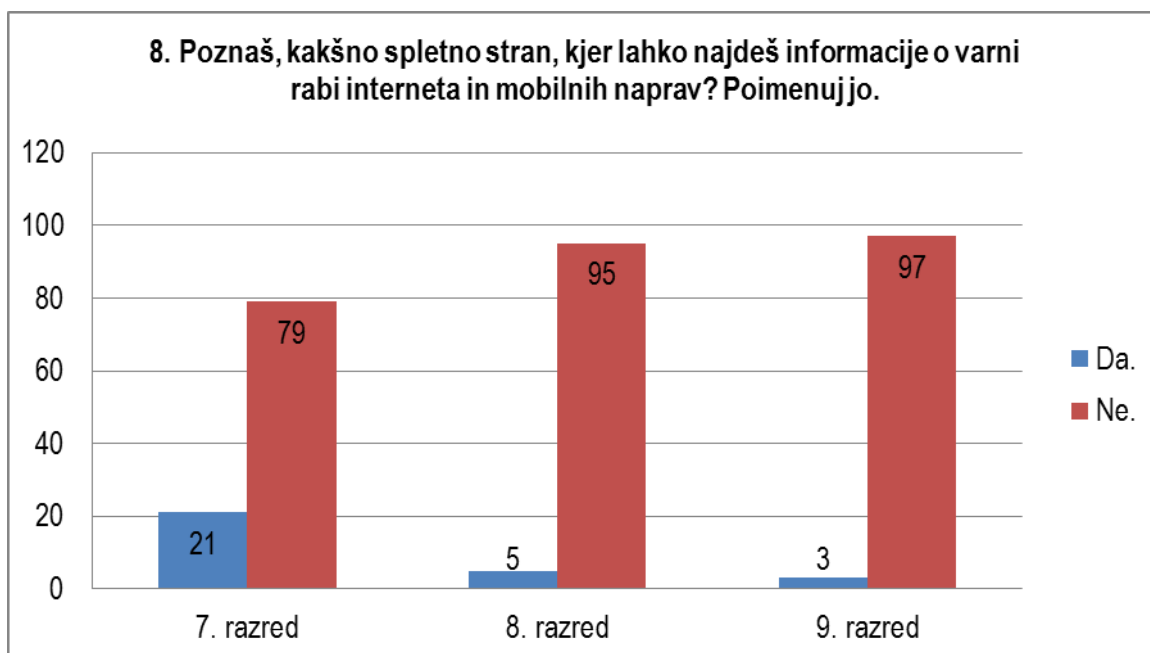
Graf 11: Načini zaklepanja/odklepanja telefona učencev

Učenci so že pri 5b. vprašanju dokazali, da poznajo najvarnejši način zaklepanja/odklepanja telefona, pokazalo se je tudi, da uporaba zaklepanja s PIN številko prevladuje v praksi. Sledi zaklepanje/odklepanje telefona z vzorcem, nekaj sedmo-in osmošolcev uporablja v ta namen prstni odtis.

Graf 12: Ukrepanje učencev v primeru kraje/zlorabe gesla

Iz grafa 12 je razvidno, da bi dve tretjini učencev znala ukrepati v primeru kraje/zlorabe gesla. Najbolj pogost odgovor glede ukrepanja je bil zamenjava gesla, sledi zamenjava gesla in seznanitev staršev, nekateri učenci bi s tem seznanili tudi policijo. Po drugi strani pa tretjina vseh vprašanih ne ve, kako bi ukrepala, to je 28 % učencev 7. razreda, 26 % 8. razreda in 29 % učencev 9. razreda.

Graf 13: Prikazuje, ali učenci poznajo spletno stran, kjer lahko najdejo informacije o varni rabi interneta

Peščica učencev 3. triade OŠ Hudinja pozna in poimenuje spletno stran o varni rabi spleta. Spletna stran, ki so jo poimenovali, se imenuje safe.si. V povprečju 91 % učencev 7., 8. in 9. razreda ne pozna nobene spletne strani, kjer bi lahko našli zgoraj omenjene informacije.

KVALITATIVNI REZULTATI DELA

Na spletni strani www.safe.si najdemo zadostno število informacij o varni rabi interneta, ki so namenjene tako otrokom kot najstnikom, staršem in učiteljem. Ker so nas rezultati raziskovalne naloge presenetili, smo se odločili, da stopimo v stik z organizacijo in jih povprašamo, kako skrbijo za seznanitev in promocijo spletne strani Safe.si.

Točka osveščanja o varni rabi interneta Safe.si, Fakulteta za družbene vede, Ajda Petek in Marko Puschner

1. V naši nalogi smo precej vprašanj namenili preverjanju poznavanja učinkovitosti gesel. Na vaši spletni strani je poglavje o varnih geslih res odlično razloženo. Koliko tega se pri uporabnikih/učencih upošteva v praksi?

Naše izkušnje z delavnic Safe.si na osnovnih in srednjih šolah kažejo, da še vedno večina učencev in dijakov uporablja čim bolj preprosta gesla, saj so prepričani, da si je bolj zapletena težko zapomniti. Največ jih sicer uporablja velike in majhne črke ter številke, uporaba posebnih znakov pa je že nekoliko manj pogosta. Prav tako ima večji del gesla krajša od 10 znakov. Le redki so tisti, ki gesla menjajo enkrat na mesec ali na tri mesece.

Običajno so izjema tisti posamezniki, ki so jim že vdrli v račune. Ti večinoma skrbijo, da so gesla čim bolj zapletena in daljša.

2. Učenci bi naj bili seznanjeni s pravili objav slik na spletu, kaj na to pravijo vaši podatki?

Seznanjenost s pravili oz. priporočili, kaj objavljati in kaj ne, je predvsem v višjih razredih solidna, vendar se v praksi to ne kaže. Glavna težava je v razumevanju, kaj se zgodi z objavljeno fotografijo oz. s posnetkom, ki ga deliš v (npr. zaprti) skupini oz. preko Snapchata. Številni mislijo, da je takšno deljenje omejeno zgolj na znani krog prejemnikov in delijo tudi posnetke, ki jih ni priporočljivo deliti in jim lahko škodujejo. S kakršnimkoli deljenjem izgubiš nadzor nad posnetkom in ta se bo razširil izven kroga ljudi, ki jim je bil namenjen.

So pa posamezniki, ki priporočil ne upoštevajo, in objavljajo neprimerne posnetke oz. posnetke, ki jim lahko potencialno škodujejo. Ni jih veliko, se pa najde vsaj en skoraj v vsakem razredu.

3. Starši poznajo gesla svojih otrok. V kolikšni meri se s tem strinjate?

To je lahko dvorezen meč. Po eni strani imajo na ta način starši občutek, da imajo nadzor nad svojimi otroki in se jim tako ne more zgoditi nič slabega. Po drugi strani pa jim s tem sporočajo napačno sliko o tem, da geslo ni le tvoje, ampak da ga lahko deliš z drugimi osebami. To pa je lahko nevarno tudi če zaupamo osebi, s katero delimo geslo. Na primer, če geslo delimo s svojim najboljšim prijateljem, prijateljico ali punco, fantom, se lahko kdaj skregamo, se naše prijateljstvo, zveza konča, in tako ima lahko ta oseba možnost za različne zlorabe. Pa čeprav smo jim prej zaupali več o sebi in svojih občutkih kot svojim staršem, pa nas vseeno lahko izdajo. Obstajajo boljši načini, kako zaščititi svoje otroke, ne da bi zahtevali gesla za njihove profile in račune. Pomembno je, da se otroci in starši med seboj veliko pogovarjajo, vzpostavijo dober odnos in da se otroci zatečejo k njim po pomoč, če se jim na spletu dogaja kaj slabega.

4. Kako pogosto se učenci poslužujejo vaše pomoči v primeru zlorabe/kraje gesel?

V okviru Centra za varnejši internet, v sklopu katerega deluje naša točka osveščanja o varni rabi interneta Safe.si, deluje tudi svetovalna linija za otroke, mladostnike in njihove starše Tom telefon. Tja se lahko učenci obrnejo v primeru različnih težav na spletu, tudi zlorabe/kraje gesel. Najbolje, da pišete tja k naši sodelavki Zdenki Švaljek, ki vam bo odgovorila na to vprašanje.

5. Kako poskrbite za prepoznavnost spletne strani safe.si in za širjenje informacij o varni rabi interneta in mobilnih naprav?

- plakati in letaki po osnovnih in srednjih šolah, centrih za socialno delo in mladinskih centrih;
- pojavnost v medijih (televizija, radio, splet, časopisi in revije);
- prisotnost in širjenje informacij, koristnih nasvetov na družabnih omrežjih (Facebook, Instagram, Snapchat, Youtube, Twitter ...);
- delavnice za učence po osnovnih in srednjih šolah;
- predavanja za starše in izobraževanja za učitelje;
- izdajanje priročnikov, brošur in spletnih tečajev za naše ciljne skupine;
- oglaševanje.

SKLEP

V naši prvi hipotezi smo predvidevali, da večina učencev pozna pomen dobrega in varnega gesla, kar smo preverjali s 1., 2., in 3. vprašanjem anketnega vprašalnika. Večina učencev res uporablja za različne spletne strani različna gesla, vendar so ta dolga in enostavna, namesto da bi bila dolga in zapletena, ki spadajo v skupino varnih gesel. Skrb za varovanje identitete pomeni tudi pogosto menjavanje gesel, za kar poskrbi nizek odstotek učencev.

Iz intervjuja smo izvedeli, da večina učencev uporablja preprosta gesla, ki so krajša od 10 znakov, in da so redki tisti, ki gesla menjajo. Pogosto jih menjajo tisti, ki so jim v račune že vdrli. Naša predvidevanja smo zato ovrgli.

Če večina učencev ve, kakšen je pomen zaščite zasebnosti na spletu, smo preverjali z drugo hipotezo. Pri polovici učencev nižjih razredov 3. triade starši poznajo gesla otrok in s tem na nek način kontrolirajo uporabo spleta. Starejši, kot so učenci, manjša je možnost zaupanja gesla tudi drugim osebam.

S Safe.si so nam sporočili, da je med starši in otroki pomembna komunikacija in medsebojno zaupanje, predvsem takrat, ko se na spletu dogajajo neprijetne reči. Starši, ki poznajo gesla otrok, sporočajo, da geslo lahko delimo z drugimi, kar je lahko nevarno.

Namen in pomen gesel je ravno v tem, da je spletna aktivnost zasebna. Večina učencev je potrdila pravilnost izjave, pri čemer so bili v odgovoru najbolj razdvojeni učenci 9. razredov.

Učenci poznajo, da je PIN številka najbolj varen način zaklepanja in odklepanja telefona, saj lahko vsebuje zaporedje števil, dolgo od 4 do 16 znakov, a tudi tu je potrebno upoštevati pravila »dobrega in varnega« gesla. Učenci so uporabo zaklepanja telefona s PIN številko potrdili tudi v praksi.

Piškotki služijo temu, da prepoznajo računalnik in da nas določena spletna stran avtomatično prepozna. To zelo dobro vedo učencih višjih razredov, učenci nižjih razredov pa malo manj, k čemur vpliva tudi poznavanje računalniških vsebin in pridobivanje izkušenj s tega področja.

Učenci 3. triade vedo, da slike ostanejo na spletu še leta po tem, ko so bile objavljene. Po eni strani je to pokazatelj skrbi za varnost njihove identitete, po drugi strani pa manj kot polovica vprašanih prebere pogoje uporabe spletnih in mobilnih storitev. Ne glede na to se učenci v precejšnji meri zavedajo pomena zaščite zasebnosti na spletu, zato smo hipotezo potrdili.

Ali res 2/3 učencev zna ukrepati v primeru kraje gesla, smo preverjali s 7. vprašanjem anketnega vprašalnika. Če res pride do kraje gesla, ga takoj zamenjamo in o tem obvestimo spletno mesto ali družabno omrežje, kjer se je vdor zgodil. Večina učencev se je v 1. koraku odločila za zamenjavo gesla,

vendar o obveščanju spletnega mesta ali družabnega omrežja ni bilo govora. Bolj so se osredotočili na seznanitev odraslih oseb, to je staršev in policije. Hipoteza je delno potrjena.

Ko smo postavili hipotezo, da večina učencev pozna spletno stran z informacijami o varni rabi interneta in mobilnih naprav, smo imeli v mislih spletno stran Safe.si, vendar bi bili prav tako zadovoljni, če bi učenci poznali še kakšno drugo stran, ki služi temu namenu. Izmed 120 anketiranih učencev je 10 % tistih, ki je poimenovalo spletno stran safe.si. Na Safe.si skrbijo za prepoznavnost spletne strani z mnogimi dejavnostmi, tudi preko družabnih omrežij, a žal so naši učenci z njimi slabo seznanjeni. Hipoteza ni potrjena.

Rezultati anketnega vprašalnika so potrdili le eno hipotezo, eno so delno potrdili, dve pa ovrgli. Ugotovili smo, da večina učencev ne pozna pomena dobrega in varnega gesla, saj dobro in varno geslo pomeni dolgo in zapleteno geslo, ki ga je potrebno tudi menjavati. Večina učencev se drži tega, da so gesla skrivna in jih z drugimi ne delijo. Za učence je najbolj varen način zaklepanja/odklepanja telefona PIN številka, učenci poznajo pomen piškotkov (ang. cookies) in vedo, da slike ostanejo na spletu, tudi če smo jih izbrisali. Čeprav malo manj poskrbijo za branje pogojev uporabe spletnih in mobilnih storitev, se zavedajo pomena zaščite zasebnosti na spletu. V primeru kraje gesla znajo odreagirati, vendar bi jim dodatno informiranje o korakih posredovanja v primeru kraje koristilo. Ker kljub informiranosti s strani šole zelo malo učencev pozna spletno stran safe.si, smo se odločili, da bomo vodstvu šole predlagali dodatne razredne ure na temo varne rabe interneta in poskrbeli za dodatno osveščanje učencev naše šole.

Pri pisanju raziskovalne naloge se nam je porodila nova smer raziskovanja: spletni bonton in spletno nasilje med osnovnošolci.

VIRI

Kazenski zakonik (b. d.). Pridobljeno 12. 12. 2018, iz <https://zakonodaja.com/zakon/kz>

Kovačič, M., Žavbi, A., Dolenc, T. in drugi. (2008). *Deskanje po varnih vodah*. Ljubljana: Projekt SAFE-SI, Fakulteta za družbene vede.

Kraja gesla (b. d.) Pridobljeno 4. 12. 2018, iz <https://safe.si/nasveti/moja-identiteta-in-zasebnost/varna-gesla>

Policijski sindikat Slovenije. (2012). *Internetna varnost*. Ljubljana: Policijski sindikat Slovenije.

Safe.si (b. d.). Pridobljeno 22. 11. 2018, iz <https://safe.si/center-za-varnejši-internet/o-centru/safesi>

Šterk, T. (2016). *Napotki za otrokom prijaznejši internet*. Ljubljana: Točka osveščanja o varni rabi interneta SAFE.SI

Varna gesla (b. d.). Pridobljeno 4. 12. 2018, iz <https://safe.si/nasveti/moja-identiteta-in-zasebnost/varna-gesla>

Varstvo osebnih podatkov (b. d.). Pridobljeno 12. 12. 2018, iz <https://www.ip-rs.si/varstvo-osebni-podatkov/pravice-posameznika/>

Vzorec za zaklepanje zaslona (b. d.) Pridobljeno 4. 12. 2018, iz <https://safe.si/nasveti/moja-identiteta-in-zasebnost/varna-gesla>

IZJAVA*

Mentorica, **Maja Kmecl**, v skladu z 2. in 17. členov Pravilnika raziskovalne dejavnosti »Mladi za Celje« Mestne občine Celje, zagotavljam, da je v raziskovalni nalogi z naslovom **Zaščita zasebnosti na spletu učencev OŠ Hudinja**, katere avtorici sta **Ana Dujaković in Deja Podergajs**:

- besedilo v tiskani in elektronski obliki istovetno,
- pri raziskovanju uporabljano gradivo navedeno v seznamu uporabljene literature,
- da je za objavo fotografij v nalogi pridobljeno avtorjevo (-ičino) dovoljenje in je hranjeno v šolskem arhivu,
- da sme Osrednja knjižnica Celje objaviti raziskovalno nalogo v polnem besedilu na knjižničnih portalih z navedbo, da je raziskovalna naloga nastala v okviru projekta Mladi za Celje,
- da je raziskovalno nalogo dovoljeno uporabiti za izobraževalne in raziskovalne namene s povzemanjem misli, idej, konceptov oziroma besedil iz naloge ob upoštevanju avtorstva in korektnem citiranju,
- da smo seznanjeni z razpisnimi pogoji projekta Mladi za Celje

Celje, 5. 3. 2019

žig šole

Podpis mentorice

Podpis odgovorne osebe

*POJASNILO

V skladu z 2. in 17. členom Pravilnika raziskovalne dejavnosti »Mladi za Celje« Mestne občine Celje je potrebno podpisano izjavo mentorice in odgovorne osebe šole vključiti v izvod za knjižnico, dovoljenje za objavo avtorja(-ice) fotografskega gradiva, katerega ni avtor(-ica) raziskovalne naloge, pa hrani šola v svojem arhivu.